

Josep Palau i Fabre: taller de creació literària**L'HOME PRIMITIU: L'INSTINT**

Tal com Palau i Fabre explica a les *Notes als poemes*, una idea del psicoanalista Werner Wolf el va deixar fortament impressionat: la part dreta de l'hemisferi cerebral humà regeix tot allò que es deriva de l'aprenentatge, de la humanització; per contra, la part esquerra regeix l'instint, l'animalitat. Això constituiria una possible explicació del caràcter intrínsecament dual de la naturalesa humana. Quan Palau explora el seu vessant més instintiu, es serveix de la figura de l'home primitiu.

En el seu llibre *Vides de Picasso* (escrit el 1946), hi ha un capítol titulat "L'home de les cavernes". Feu la lectura en veu alta d'aquesta narració.

L'home de les cavernes

Tot és dur de bon matí. El fred és dur, l'aire és dur, la gana és dura. Tot participa de la duresa de la pedra. La petita destrat que jeia allí, a la seva dreta, era dura també. El rostre de la seva companya, adormida a la seva esquerra, era hostil: què somniava? Impossibile de penetrar-hi, per més que s'hi apropés. Aquell rostre es pertanyia, però no li pertanyia. Després, quan obriria els ulls, el miraria amb estranyesa. Sí, tot era dur entorn d'aquell aire glaçat del matí, d'aquella llum lletosa que es filtrava per les escletxes de la cova...

Prengué a les palpentes la destrat i es tallà: absorbí la sang, de gust exquisit, i encara se li obrí més la gana. La sang era tèbia i tendra, potser l'única cosa tendra en aquell matí duríssim. Hauria volgut continuar absorbint aquella dolcesa, però la ferida ja no sagnava, s'havia cicatritzat. Hi havia la sang dels altres, pensà, la dolcesa amagada en els altres cossos, com un secret que calia descobrir. I ara la seva ferida li havia revifat el gust per aquell secret.

Retirà la gran pedra que barrava l'entrada i sortí. Ningú. Cap presència estranya no s'insinuava en aquells encontorns. Els sorolls i el silenci es corlligaven¹ com de costum. Res no traïa la intromissió d'elements estranys. Cap buit auditiu no delatava la inhibició quasi imperceptible dels insectes quan són sobtats per una presència monstruosa com, per exemple, la d'un home. Cap ple excessiu tampoc. Podia avançar.

Camina a grans gambades, mirant a dreta i esquerra, i, amb tot, no té pas les cames llargues. Ell és més aviat petit i robust, cepat². Els cabells, lassos³, com de banús⁴, li cauen sobre la cara, ran dels ulls. Les pupil·les (sobretot les pupil·les), com dos carbons brillants, sembla que el precedeixin de deu metres, per protegir-lo. Els flancs del riu, nus, mostren una esplèndida vegetació. De tant en tant, algun aiguamoll. S'aturà de nou i esguardà el paisatge: els flancs del riu eren com muralles inaccessibles i formaven una recolzada no gaire lluny d'allí. Resseguí amb la mirada la cresta d'aquelles muntanyes: no res. Només la llum naixent dibuixava amb precisió llur soledat d'una sola pinzellada.

De sobte, deixà d'escrutar l'horitzó, deixà de mirar el curs del riu, que l'encisava, i es replegà en ell mateix, aturant l'alè. Un soroll l'havia sorprès. Havia albirat⁵ un punt blanc, una taca blanca que es movia, enmig d'un aiguamoll; endevinat més que no pas vist. Heus-lo ací arrossegant-se per terra, com una serpent. S'aturà. Ara no veia res, però oïa perfectament el que creia haver vist: un xipolleig suau, fet a l'interior de l'aigua mateixa. I procedí a una estranya maniobra: arreplegà una pedra que trobà a la vora i la llançà enlaire, en sentit vertical, però prou inclinada perquè anés a raure⁶ a la banda oposada de l'animal. Aquest, creient-se escomès per darrera, anà cap a ell. A l'instant precís que la pedra queia i feia fugir l'animal, ell, d'un salt, més llest que el de la bèstia, se li abraonava, brandint⁷ la petita destal una, dues, tres vegades consecutives. Un ànec gegantí era a les seves mans, abraçat contra el seu pit, com si se l'estimés. Després, agafant-lo pel coll, l'enlaira, victoriós, exhibint-lo. A qui? A quins ulls? Somriu mostrant les genives i les dents. A qui?

Es banya en el corrent glaçat i emprèn el camí de tornada amb la bèstia a coll. La llum va descobrint totes les coses. En arribar a la cova abandona el botí als peus de la dona, encara adormida. I, de sobte, la nuditat d'ella li renova la duresa d'abans, com un repte. I es llança als seus braços com s'havia llançat contra la seva presa. Vencedor o vençut?

¹ Es lligaven entre ells.

² De forta musculatura.

³ Estirats, no enrinxolats.

⁴ Banús o eben: fusta de textura compacta, de color fosc.

⁵ Havia vist de lluny.

⁶ Anés a parar.

⁷ Colpejant.

Més tard, mentre la dona feineja, s'extasia de cara al mur il·luminat per una torxa i, sense adonar-se'n, comença a traçar signes i línies. Recorda la primera vegada que li vingué aquella mena d'inspiració o de rapte. No podia dormir a causa de la fera que havia occit⁸ i que l'havia mirat tan lànguidament mentre moria. Com, de tan fort, aquell brau havia pogut esdevenir tan feble? I com, de vençut en la seva força, a vencedor amb la seva feblesa? En begué la sang, el devorà, però la bèstia continuava debatent-se en les seves entranyes, bullint en la seva sang. Es barallà amb el cos de la seva dona per desfogar aquell neguit. En va. El brau se li apareixia, no el deixava dormir tranquil, fins que...

Fins que un bon dia, sense saber com, obeint el seu braç, el mateix braç que li havia servit per occir el poderós animal, començà a traçar les seves línies sobre les parets de la cova...

L'edat de pedra

A Joan Miró

Sota un blau d'aquarel·la i un aire tot pulmons,
un home nu travessa l'espai de banda a banda.
Té la força flexible, goluda⁹, dels lleons;
va tot sol i diríeu que un exèrcit comanda.

L'Invisible, el Misteri, li trepitja els talons;
els cabells, a l'esquena, li formen una randa¹⁰.
Duu una pedra a la mà i una pedra en el fons
de cada ull, abocada, que per no res s'abranda¹¹.

S'atura. S'insinua. Frega el ventre per terra.
S'encén un crit deforme i se'l veu brut de sang.
Es redreça i ensenya a qui? , el roig i el blanc
de l'ànec gegantí que amb els seus dits aferra,
rentant-se en l'aigua freda des del cor fins al flanc;
i tot això que he dit ho ha fet amb la mà esquerra.

Tardor del 1944

⁸ Havia matat.

⁹ Voraç.

¹⁰ Amb la forma del caient d'una vela.

¹¹ S'inflama.

Amb la mà esquerra

8

La vida és llarga i l'art és breu.

(En el palmell guardo la tarda.)

L'eternitat no ens ve de Déu,

sinó d'un ventre que ens esguarda.

12

La sang dels rius, calenta,

sanglota més avall,

a l'horitzó llunàtic

de la meva cintura.

26

L'absència de cavall salvatge desautoritza el paisatge.

Josep Palau i Fabre: taller de creació literària

LA DESINTEGRACIÓ DEL POEMA

Josep Palau i Fabre explica a les *Notes als poemes* què pretenia amb el text “El poema”, de *Laberint*: “És un poema desintegrat en els seus elements essencials: la música, l’argument i les paraules, que acaben constituint un poema nou cada un (...). He intentat expressar el mateix tres vegades, acusant, cada vegada, un dels tres mitjans d’expressió en detriment dels altres”. “El poema” està format per tres textos: “La música”, “L’argument” i “Les paraules”.

El poema

La música

Tra-li-ro-ló, ta-tà, tra-ri-ro-ló.

Ton-ta-ta-tó, ti, to-ta-tó.

Tàntata, to-ta-tó.

Ti, to-te-tà, femí, suntà.

Tonte-tonte, tantó.

Un-se-mí, abborà, fe-mí, abborà.

Lacatemisotà-uptacomalacoció.

Ció, lacatemí, ipsutà.

Fingue, fingue, la-ca-te-mí, o-sí, o-dà.

Bam-ba-là, bam-ba-là. No-tetemí.

Inta. Inta magdà.

La-ca-ta-mo-re-sí, u-dà, xin-ta-pó.

Lacatamoresí.

FUNDACIÓ PALAU

L'argument

El poeta ha conegut la dona dels seus somnis. Comprèn que tots els seus amors, fins ara, no han estat sinó un preludi d'aquest, pressentiments. Tota la seva vida adquireix sentit a la llum d'aquesta dona. Però ella es veu obligada a partir. Està de pas. És viatgera. Viu en un país llunyà. Diu al cavaller que el que vol és un somni, un impossible. No diu el perquè. Se'n va. El poeta experimenta un dolor intensíssim, fet de la suma de totes les penes d'amor passades. La seva experiència d'home queda trasbalsada i contrariada en la seva rel més profunda. S'enfonsa en una negra resignació. Sap que la sort ja no li prepara res de millor.

Les paraules

Sempre, en l'aigua sagrada, com en un llit d'amor.

Per les finestres enreixades vaig veure el sol, vaig volar.

Cua de serp, l'alba, s'atansa amb pas de somni.

No hi puc fer més, no vull.

Amb draps d'angúnia m'eixugo el pit, les mans.

La polseguera dels records comença:

no trigarà a colpir-me per l'espatlla.

Estic lluny dels teus ulls. No em veig.

Rep la meva mà seca, la galta de la tarda,

els meus records sense paraules.

Trepitges massa a terra, trepitges poc enlaire.

La nit d'amor dels ulls no té parpelles.

En el roser del pit les venes se t'alçaren.

Recull al teu amant d'aquesta asfíxia,

rep-lo en un llit de gràcia,

i encara, amb dents corcades, menja l'arbre.

8 de maig del 1946

FUNDACIÓ PALAU

Sol

A voltes, en llevar-se, l'home sol
sent fred al cor, una dent que el mossega
a causa de no haver¹² sota el llençol,
durant la nit, un cos per a la brega.

I es mou feixuc¹³, amb la recança oberta
d'abandonar un lligam que desconeix,
i mira el llit de nou i empal·lideix,
veient la companyia tan deserta.

Viu amb el pensament alatrencat,
com si tot l'univers mudés¹⁴ de ruta
i no trobés una esfera segura.

I va tot sol i sent nosa¹⁵ al costat:
algú que en el flanc dret se li detura
fent-li present la seva vida eixuta¹⁶.

Estiu 1944

¹² Tenir.

¹³ Amb dificultat, pesadament.

¹⁴ Canviés.

¹⁵ Sent alguna cosa que li causa molèstia.

¹⁶ Seca, improductiva.